

oprostivim nedostacima (od koji nismo sve naveli), takvu da izaziva žaljenje zbog propuštene jedinstvene prilike da se stvori djelo kojemu bi se podjednako radovali i ljubitelji lijepih slikovnica i poznavaoi narodne kulture.

M. Bošković-Stulli

A. FREUDENREICH, NAROD GRADI NA OGOLJENOM KRASU. Zapažanja, snimci i crteži arhitekta. Savezni institut za zaštitu spomenika kulture, Zagreb — Beograd 1962.

Postoji u općem okviru razmatranja razvoja arhitekture, a to znači u okviru razmatranja osnovnih potreba i djelatnosti čovjeka da izgradi svoju vlastitu nastambu i naselje, jedno s nepravom zanemareno područje koje stručna literatura nije obrađivala u onoj mjeri koju svojim značenjem zaslužuje. To je područje tzv. narodne ili pučke arhitekture, nastale i razvijane kroz stoljeća i tisućljeća u spontanom i logičnom procesu čovjekove borbe za opstanak, a definirane u okviru čovjekovih nastojanja da stvori sebi zaklon i zaštitu kao osnovne preduvjete za normalnije odvijanje dnevnoga života.

U razdobljima u kojima je na podlozi određenih ideoloških koncepcija bilo u stručnoj literaturi analizirano samo ono ostvarenje, koje se u društvenom smislu isticalo svojom reprezentativnošću, mjerilom, količinom oblika ili formalističkim atributima, nije narodna arhitektura mogla naći ono mjesto koje po svojoj pravoj vrijednosti zaslužuje. A narodna arhitektura svojom životnom snagom, logičnošću svojih realizacija, stvarnom ljepotom svojih elementarnih konstrukcija i oblika zaslužuje istaknuto mjesto na području analize općeg područja čovjekove djelatnosti.

Nakon malog broja pionirskih radova na proučavanju i prikazu razvoja narodnoga graditeljstva kod nas, objelodanjen je nedavno rad A. Freudenreicha: »Narod gradi na ogoljenom krasu«, koji zaista predstavlja vrijedan doprinos upoznavanju narodnoga graditeljstva na specifičnom kraškom području Hrvatske.

U ovome radu autor je na temelju dugogodišnjih zapažanja, proučavanja i sabiranja podataka na terenu, te na osnovi svoga ličnog afiniteta prema ostvarenjima narodnoga graditeljstva pružio veoma plastičnu, vjernu i izvanredno interesantnu studiju, koja otkriva nebrojeni niz vrijednosti utkanih u funkcionalna, konstruktivno logična i estetski suptilno nijansirana ostvarenja narodnoga graditeljstva u regionu krasa.

Preglednom metodikom u knjizi se ponajprije definiraju osnovne karakteristike tzv. graditeljske baštine, kod čega se komparativno iznose divergencije između artificijelno nastalog gradskog i spontano nastalog pučkoga graditeljstva. U vezi s time iznose se elementi izolacije kao i elementi dodira spomenutih grupacija graditeljstva.

Na temelju prikaza objektivnih uvjeta za izgradnju nastamba na tlu Hrvatske, autor prikazuje u posebnom poglavlju glavna područja unutar kojih su se kroz stoljeća razvijale specifične realizacije narodnoga graditeljstva. Prema autoru na tlu Hrvatske postoje slijedeće zone specifične definicije narodnoga graditeljstva:

1. Kameno područje — ogoljeni kras, 2. Područje četinjača — šumoviti kras, 3. Područje pitomog kestena, te hrasta kitnjaka i medunca, 4. Područje mješovitih vrsta drveća i 5. Područje hrasta lužnjaka. Vidljivo je iz navedene podjele koliko važnost u narodnom graditeljstvu, uz faktor društvene strukture i klimatskih okolnosti, imade faktor nalaza materijala.

Na veoma pregledan način autor u daljnjem izlaganju iznosi karakteristike ambijenta užeg područja koje obrađuje, tj. krasa. Iznosi primarne elemente koji čovjeku omogućuju da na tome tlu podigne prvu branu, zaklon — da svojom rukom formira suhozid — taj pratip izgradnje na kamenitom području.

Logične koncepcije u izgradnji zaklona-nastamba u skali od suhozidnih bunja, odnosno koliba pa do razvijenijih konstrukcija i prostornih rješenja prikazane su u knjizi pregledno i jasno, pri čemu su posebno tretirani pojedinačni elementi kao što su zidovi, nadvoji i lukovi, svodovi i balature, konzole i zubovi, taraci i pokrovi, krovine, ognjišta, dimnjaci i mnogi drugi.

Djelo je obogaćeno velikim brojem reprodukcija i crteža koji objašnjavaju pisanu riječ i pružaju mogućnost svakome da detaljno upozna, odnosno prouči iznesenu materiju.

Andre Mohorovičić

MILICA ILIJIN — OLIVERA MLADENović, NARODNE IGRE U OKOLINI BEOGRADA. Zbornik radova SAN LXXV, Etnografski institut knj. 4, str. 165—218. Beograd 1962.

Objavljivanje i naučno komentiranje materijala s područja narodnog plesa svakim danom dobiva u nas sve zreliju, potpuniju formu. Među takve vrijedne priloge ide i rad o plesovima u okolini Beograda. Razdijeljen na poglavlja, rad je pregledan i postepeno uvodi čitaoca u vrlo interesantnu materiju. Obično su okolice velikih gradova područja gdje se akulturacija vrši najbrže, gdje su utjecaji gradske civilizacije najjači. Zbog toga nitko ne bi očekivao da će neposredna okolica Beograda biti puna etnološki značajnih elemenata, pa i vrlo arhaičnih.

Autoricama nije bilo lako dublje historijski analizirati podrijetlo svih plesova toga kraja, jer nisu imale na raspolaganju dovoljan broj pisanih izvora. Otuda prelaze odmah na određivanje etnokoreografske oblasti koja se sretno podudara s granicama što ih je još 1903. zacrtao Rista Nikolić. U kraju gdje se neprestano mijesalo stanovništvo, dolazeći s jugozapada i jugoistoka, plesovi su u tolikoj mjeri stilski nivelirani da je prema njihovim osobinama teško zaključiti nije li koji od njih ondje autohton.

Prilikama i mjestu za ples posvećeno je mnogo pažnje. Konzervativnost seljaka često prisiljuje stranca, seljaka iz drugog sela, građanina, Ciganina, da formiraju svoje posebno kolo. Saborsko raspoloženje sporo raste i doseže kulminaciju tek u sumrak. U Železniku se pleše u dvorištu novoga zadružnog doma gdje je tijesno zbog novogradnje, a preko puta je velik slobodan prostor. Tradicionalnost je jača od praktičnosti.

U tom poglavlju i onomu gdje se govori o hvatanju u kolo, o držanju plesača te o košlovodi, ima niz vrijednih i dobro uočenih socijalnih i etnopsiholoških elemenata, na koje nas pisci upozoravaju.

Naročito su zanimljiva poglavlja u kojima se govori o ostacima obreda i obrednih igara, ophodima kraljica, lazarica i đodolki, a posebno o Arapima. Posljednja se pojava donekle nadovezuje na rusalije, đalamare i slična muška društva kojima je najvažnija funkcija zaštita od bolesti, odnosno vraćanje zdravlja. Maskirani muškarci načadena lica predstavljaju svatove i tako svraćaju u svaku kuću svoga sela, dok u druga ne odlaze. Autorice ih dovode u usku vezu s koledarima, koji su u tom kraju već izumrli, i one tek konstatiraju da Arapi imaju maske ljudskog, a koledari životinjskog lika.

Socijalni i psihološki elementi izraziti su u odsjeku o »proigravanju« djevojaka, o značenju njihova prvog stupanja u kolo. Ono označuje da su postale udavače. Slično nekim krajevima dinarske zone, i tu je samo najstarija sestra smjela ući u kolo, a tek kad se ona uda, onda dolazi po redu mlada na red. U okolici Beograda »proigravanje«, dakle prvo stupanje u kolo posebna je svečanost i djevojke mu pridaju veliku važnost.

Autorice prikazuju najistaknutije plesače, njihove osobine, a jednako tako daju podatke i o sviračima, među kojima danas najviše prevladavaju harmonikaši, kao i u ostalim krajevima. Starije »bandice« ponajviše su vodili Cigani, a vrlo je mutno sjećanje na plesove uz pjesmu i gajde. Interesantne su napomene o tome kako su nastali pojedini novi plesovi, tko im je autor i otkuda njihova imena. Osvjetljena je i uloga narodnih svirača s radio-stanica — Jeremića, Krnjevca i Radojke Živković kojih kola narod uvelike prihvaća.

Opširno poglavlje »Orske igre« daje popis svih zabilježenih plesova danas i u ranijim zapisima Milićevića, vrši njihovu razdiobu prema lokalitetima, opisuje njihove značajke. Osvrće se i na ulogu i rasprostranjenost partizanskih plesova, posebice kozare. Govori se i o stilskom niveliranju plesova. Građanski parovni plesovi teško prodiru u taj kraj, pa je i to jedno od velikih iznenađenja s obzirom na blizinu velikoga grada.